

ГОЛУБЕВА Вікторія <https://orcid.org/0000-0003-3903-3451>

к. ю. н., професор,
професор кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного
університету

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
vicgolubeva@ukr.net

HOLUBIEVA Viktoriia <https://orcid.org/0000-0003-3903-3451>

PhD (Law), Professor,
Professor at the Department of International,
Civil and Commercial Law
State University of Trade and Economics

19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
vicgolubeva@ukr.net

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН

Досліджено особливості міжнародного організаційно-правового регулювання спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, з огляду взаємодії й взаємного впливу окремих аспектів публічно-правової та приватно-правової сфер. Актуальність питання полягає в масштабах міграційних процесів, які відбуваються у світі й у т. ч. пов'язані з Україною, що потенційно є однією з підстав виникнення взаємних спадкових прав і спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом. Внаслідок різноманітності та складності спадкових відносин, обтяжених іноземним елементом, організаційно-правові особливості, пов'язані з ними, складаються з приватно-правових і публічно-правових аспектів, що закріплені в численних міжнародних та національних джерелах. Узагальнено і систематизовано міжнародні договори, що регулюють спадкові відносини, ускладнені іноземним елементом, за просторовою і предметною ознаками, а також кількістю учасників і особливостями змісту; окрім того, приділено увагу чинності деяких з них для України. З погляду міжнародного і національного забезпечення, а також взаємопов'язаності публічної та приватної сфер комплексно проаналізовано співвідношення окремих аспектів спадкових відносин з іноземним елементом та дипломатичних і консульських відносин між державами (за наявності) в контексті консульських конвенцій (договорів). Продемонстровано, як деякі національні організаційно-правові вимоги щодо особистої участі в тих чи інших етапах спадкування пов'язані з публічно-правовою сферою, а саме умовами перебування іноземців на території держави, візового/безвізового режиму. Проаналізовано низку взаємозумовлюючих міжнародних договорів, які регламентують вимоги щодо надання офіційним документам однієї держави юридичної сили на території іншої шляхом консульської легалізації, проставлення апостиля тощо. Особливу увагу, в контексті спадкових відносин з іноземним

INTERNATIONAL LEGAL PECULIARITIES OF THE IMPLEMENTATION OF INHERITANCE RELATIONSHIPS

The features of the international organizational and legal regulation of inheritance relations complicated by a foreign element have been studied, in view of the interaction and mutual influence of certain aspects of the public and private law spheres. The issue is relevant due to the extent of the world migration processes occurring in the world, including those related to Ukraine, which is potentially one of the grounds for the emergence of mutual inheritance rights and inheritance relations complicated by foreign element. Due to the diversity and complexity of inheritance relations burdened with a foreign element, the organizational and legal features associated with them consist of private law and public law aspects, which are enshrined in numerous international and national sources. The international treaties regulating inheritance relations complicated by foreign element have been generalized and systematized in terms of spatial and substantive features, as well as the number of participants and content peculiarities; moreover, attention has been given to the validity of some of them for Ukraine. From the perspective of international and national support, as well as the interconnection of the public and private spheres, a comprehensive analysis has been performed on the correlation of individual aspects of inheritance relations with a foreign element and diplomatic and consular relations between states (if any) in the context of consular conventions (treaties). It is demonstrated how some national organizational and legal requirements for personal participation in certain stages of inheritance are related to the public legal sphere, namely to the conditions for the stay of foreigners in the territory of the state, visa / visa-free regime. A number of interrelated international treaties have been analysed, which regulate the requirements for granting official documents of one state legal validity in the territory of another by means of consular legalization, affixing an apostille, etc.

Copyright © 2025, Автор (и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії [Creative Commons Attribution License 4.0 \(CC-BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Міжнародна ліцензія

елементом, приділено договорам про правову допомогу та правові відносини у цивільних справах, а також ролі в цьому процесі консульських установ.

Ключові слова: спадкові відносини з іноземним елементом, приватно-правові відносини, публічно-правові відносини, міжнародне багатостороннє регулювання, міжнародне двостороннє регулювання, міжнародне право, міжнародне приватне право.

In the context of inheritance relations with a foreign element, particular attention has been paid to agreements on legal assistance and legal relations in civil cases, as well as the role of consular institutions in this process.

Keywords: inheritance relations with a foreign element, private law relations, public law relations, international multilateral regulation, international bilateral regulation, international law, international private law.

JEL Classification: K36, K33, K30.

Вступ

Глобалізаційні та міждержавні регіональні (інтеграційні й реінтеграційні) процеси стали суттєвим поштовхом для виходу спадкових відносин із суто національної сфери регулювання на міжнародний рівень. Серед основних чинників, які сприяли значному кількісному збільшенню спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, і, відтак, необхідності їх міжнародного організаційно-правового регулювання, можна виділити такі: переважна відкритість кордонів для переміщень фізичних осіб і можливості обрання ними постійного місця проживання, розвиток міжнародного транспортного сполучення та туризму, активізація міграції населення, в т. ч. трудової, укладання шлюбів між громадянами різних держав та ін. Відповідно, змінюються, а саме розширюються, і підходи до правового забезпечення та регулювання спадкових відносин від суто національної цивільно-правової сфери (яка превалює) до міжнародного приватного права (зокрема колізійного регулювання спадкових відносин, обтяжених іноземним елементом) і міжнародного публічного права, яке, звичайно, прямо такий вид відносин не регулює, але опосередковано на них впливає через ті чи інші причини (наприклад через стан відносин між державами, наявність укладених міжнародних договорів про надання правової допомоги тощо).

На існування спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, впливає постійне проживання чи тимчасове перебування громадян на території іноземної держави, що не є винятковим явищем сучасності й може бути пов'язане з певним видом діяльності фізичних осіб або бути наслідком стихійних лих, збройних конфліктів тощо. Станом на початок літа 2023 р. кількість вимушених переселенців загалом у світі становила близько 110 млн осіб (Farge, 2023, 14 червня). Міжнародна міграція, на думку ООН, є однією з чотирьох основних демографічних тенденцій, які формують світ, а імміграція стане одним із факторів збільшення населення в 52 країнах і регіонах до 2054 р., а до 2100 р. – в 62 (UN, Department of Economic and Social Affairs, World Population Prospects, 2024). Міграційні процеси характерні й для України, як з огляду історичної ретроспективи, так і в реаліях сьогодення. За даними МЗС України, станом на кінець 2019 р. за межами України мешкало від 11 до 13 млн українців (не громадян України) і їх нащадків, так званих закордонних українців (Міністерство закордонних справ

України, 2019, 29 жовтня). Водночас, за даними ООН, станом на 18 листопада 2024 р. кількість мігрантів з України (громадян України), які стали зовнішніми вимушеними переселенцями внаслідок агресії РФ у різних правових статусах, по всьому світу становила 6 785 900 осіб (*UNHCR, Ukraine Refugee Situation*, 2024).

Як наслідок міграційних процесів, збільшується кількість шлюбів, власності, спадкування тощо, що ускладнені іноземним елементом різних видів або їх поєднанням. Зокрема, іноземним елементом може бути:

- суб'єкт, тобто іноземець як учасник певних відносин, а рано чи пізно спадкодавець і спадкоємець;
- об'єкт, а саме майно, яке належить такому суб'єкту і знаходиться на території однієї чи кількох держав;
- юридичний факт, що має місце в одній державі, а його наслідки можуть проявитися в іншій (наприклад складання заповіту, смерть спадкодавця).

Спадкові відносини, обтяжені іноземним елементом, залежно від конкретних обставин, здебільшого регулюються нормами міжнародного приватного права (щодо визначення права, яке має до них застосуватися) і національного цивільного права (по суті). Але все частіше на суто приватно-правову сферу спадкових відносин з іноземним елементом впливають міжнародні публічно-правові аспекти, які можуть їх спростити, ускладнити або унеможливити (зокрема стосовно стану консульських відносин між державами, порядку перетину іноземцями/спадкоємцями кордону, умов їх перебування на території держави та ін.). Отже, набуває актуальності практичне поєднання національних приватно-правових вимог і міждержавних публічно-правових умов у процесі реалізації суб'єктами спадкових прав, ускладнених іноземним елементом.

У вітчизняній науковій літературі питання особливостей спадкових відносин з іноземним елементом у контексті міжнародного приватного права було предметом дослідження таких науковців, як Ватрас (2021), Діковська (2020), Довгерт (2008, 2014), Кисіль (2014), Гайворонський (2005, 2007), Жушман (2007, 2011), Шуміло (2011), Кармаза (2006), Килимник та Бровдій (2018), Кузьменко (2010), Кулак (2017), Мироненко (2013), Михайлів (2020а), Чубарєв (2008), Г. Фединяк та Л. Фединяк (2021), Цибульська (2020, 2023) та ін. Теоретичні питання міжнародного права і міжнародного приватного права вивчали Мережко (2010), Галущенко (2005). Міжнародне право і міжнародне приватне право розглядали об'єднано, але не комплексно Акіменко та ін. (2023). Зважаючи на міжнародну публічно-правову складову теми дослідження, варто навести такі джерела: щодо питань легалізації, проставлення апостиля – праці Манька (2004), Чередника (2023) та ін.; щодо консульських зносин, дипломатичного і консульського права – праці Репецького (2006), Балабанова (2013), Панова (2015), Пуртової (2022), Турчин (2018), Крупені (2019) та ін.

Зазвичай теоретичні й практичні публічно-правові та приватно-правові питання розглядаються окремо. Проте в міжнародному приватному праві та в міжнародному публічному праві існує чимало дотичних сфер, які потребують дослідження з огляду на їх комплексність й міждисциплінарний зв'язок (зокрема для чіткого розуміння організаційно-правових особливостей реалізації спадкових відносин з іноземним елементом). Внаслідок значної різноманітності й здебільшого розмежування, окремої уваги потребує означення взаємозв'язку, взаємного впливу, взаємозалежності й зумовленості практичних публічних і приватних аспектів щодо конкретних видів цивільних правовідносин, ускладнених іноземним елементом, у т. ч. спадкових.

Метою статті є комплексне дослідження міжнародного організаційно-правового забезпечення і регулювання відносин спадкування з іноземним елементом з визначенням та врахуванням їх публічно-правових і приватно-правових особливостей, а також взаємозв'язку і взаємного впливу.

В основі цієї публікації лежить гіпотеза про суттєвий прямий або опосередкований взаємозв'язок і вплив міжнародного співробітництва держав у публічно-правовій площині (зокрема щодо консульських зносин та ін.) і міжнародної співпраці в наданні правової допомоги в цивільних відносинах з іноземним елементом (зокрема спадкових), а також про національні організаційно-правові особливості реалізації спадкових прав, ускладнених іноземним елементом, якщо між державами відсутні деякі різновиди міжнародних договорів.

Відповідно, при дослідженні міжнародних організаційно-правових особливостей спадкових відносин з іноземним елементом застосовується:

- систематизація за певними ознаками (походження, територія дії, предмет тощо) міжнародних договорів цієї сфери;
- комплексний аналіз змісту деяких міжнародних і національних нормативно-правових актів з точки зору їх взаємозв'язку і взаємозумовленості щодо реалізації спадкових прав, ускладнених іноземним елементом (зокрема консульських конвенцій (договорів), двосторонніх договорів про надання правової допомоги в цивільних справах/відносинах та ін.);
- узагальнення і синтез впливу публічно-правової та приватно-правової, міжнародної й національної складових на теоретичні та практичні реалії означених відносин і огляд їх міжгалузевості й необхідності комплексного підходу.

Стаття складається з трьох розділів. У першому йдеться про загальну характеристику системи джерел, що регулюють спадкові відносини, ускладнені іноземним елементом, і місце в ній саме міжнародних договорів, а також їх поділ на групи за певними класифікаційними ознаками. У другому розділі приділено увагу впливу міжнародної публічно-правової сфери, а саме дипломатичних і консульських зносин, на окремі аспекти спадкових відносин з іноземним елементом,

базуючись на закріпленні цього взаємозв'язку і взаємозумовленості в міжнародних та національних нормативно-правових актах. У третьому розділі окреслено співвідношення міжнародних публічно-правових аспектів з деякими національними організаційно-правовими положеннями щодо спадкування (на прикладі вимоги до особистої присутності або певної особистої участі іноземного спадкоємця при подачі заяви про прийняття спадщини і можливості легального перебування в країні, відкриття спадщини або оформлення такої заяви за кордоном, а також вимог до деяких видів документів, їх легалізації чи проставляння апостиля) та ін.

1. Міжнародно-правове регулювання спадкових відносин з іноземним елементом: загальна характеристика деяких джерел

У разі якщо йдеться про спадкування, переважно увагу звертають на загальну характеристику та особливості спадкових відносин, їхніх видів (за законом, за заповітом, при укладенні спадкового договору), процедурні аспекти спадкування та інші питання, пов'язані зі спадком, спадкодавцями, спадкоємцями чи процедурою спадкуванням загалом. Умовно спадкові відносини, незалежно від їхніх різновидів, можна поділити на цивільно-правові, тобто без іноземного елемента, і міжнародні приватно-правові, тобто з іноземним елементом (які також іменують міжнародними спадковими відносинами або цивільно-правовими, ускладненими/обтяженими іноземним елементом).

Стан, проблеми і тенденції регулювання спадкових відносин з іноземним елементом зумовлюються, з одного боку, поєднанням аспектів матеріально-правового, процесуального і колізійного характеру, а з іншого – як різновид цивільних відносин – тісним зв'язком зі шлюбно-сімейними питаннями (Цибульська, 2023) і сферою власності. Внаслідок такого різноманіття мають місце відмінності розуміння і регулювання спадкових відносин на національному рівні (з урахуванням релігійних, звичаєвих, моральних, політичних та інших особливостей). Своєю чергою, особливості внутрішньодержавного регулювання спадкування з іноземним елементом призводять до певних проблем при розробці єдиних, однотипних, уніфікованих підходів, їх міжнародно-правового закріплення і запровадження. Хоча безпосередньо організаційно-правове регулювання спадкових відносин з іноземним елементом переважно міститься в національних нормативно-правових актах, саме міжнародне співробітництво, як щодо публічно-правових, так і щодо приватно-правових аспектів цієї сфери, в сучасних умовах фактично переміщується на перший план. З публічно-правової точки зору йдеться про стан відносин між державами, створення і діяльність мережі закордонних дипломатичних установ, наділення їх певною компетенцією щодо приватних суб'єктів та ін.; відкритість кордонів, яка визначає умови в'їзду/виїзду і перебування на території держави іноземців; міграційну політику, що може проявитися в умовах постійного проживання

та питань, з цим пов'язаних; наявність і узгодженість організаційно-правових підходів і механізмів у сфері цивільних та інших відносин (зокрема правову допомогу, визнання документів та ін.) тощо.

У міжнародному приватному праві першочергова увага приділяється вирішенню колізійних питань заповідальних і спадкових відносин з іноземним елементом, тобто визначенню того, право якої держави має застосовуватися в конкретному випадку. Як зазначалося, спадкові відносини є різновидом цивільних правовідносин, а спадкові відносини, обтяжені іноземним елементом, обов'язково включають колізійне регулювання, притаманне міжнародному приватному праву, тобто має місце взаємодоповнення міжнародної приватно-правової та національної цивільно-правової сфер.

З урахуванням особливостей цивільно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом, система джерел їх регулювання охоплює: 1) національне право держав; 2) міжнародні договори; 3) правові звичаї (міжнародні та внутрішньодержавні); 4) акти міжнародних організацій; 5) судову та арбітражну практику; 6) правові доктрини (Акіменко та ін., 2023, с. 69; Ватрас, 2021; Кулак, 2017). Відповідно, нормативно-правове регулювання спадкових відносин з іноземним елементом може різнитися за джерелами, в яких вони закріплені.

За територіальною ознакою і кількістю учасників, організаційно-правове забезпечення і регулювання спадкових відносин з іноземним елементом відбуваються на таких рівнях: міжнародному багатосторонньому (універсальному та регіональному) і двосторонньому, а також національному (Чубарєв, 2008, с. 431–433; Діковська, 2020, с. 13–14; Кармаза, 2006, с. 137–149; Мироненко, 2013, с. 200–203; Михайлів, 2020b). Поміж міжнародних нормативно-правових актів з питань спадкування з іноземним елементом за територіальною ознакою і кількістю учасників можна виокремити такі групи:

- багатосторонні міжнародні договори (універсальні), розроблені під егідою Гаазької конференції з міжнародного приватного права (Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів (1961), Гаазька конвенція про міжнародне управління майном осіб, які померли, 1973 р., Гаазька конвенція про право, що застосовується до спадкування майна померлих осіб, 1989 р. тощо), а також Вашингтонська конвенція про форму міжнародного заповіту 1973 р. (розроблена в рамках УНІДРУА);
- багатосторонні регіональні міжнародні договори: Конвенція РЄ про запровадження системи реєстрації заповітів (1972); Частина V Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних, кримінальних справах (1993), Протокол до неї 1997 р. та ін.;
- у межах регіональної уніфікації: Розділи III–V Кодексу міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте) 1928 р. і Регламент Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу про компетенцію, застосовуване право, визнання і виконання рішень, прийняття

і виконання нотаріальних актів з питань спадкування, а також про створення європейського свідоцтва про спадкування 2012 р. (Рим IV, діє з 2015 р.);

- двосторонні міжнародні договори про правову допомогу у цивільних справах/відносинах (Кармаза, 2006, с. 137–149; Галущенко, 2005, с. 117–136) і консульські конвенції/договори (Пуртова, 2022).

Міжнародні нормативно-правові акти (переважно міжнародні договори) за предметом регулювання можуть бути загальними і галузевими, тобто за змістом вони можуть бути повністю присвячені регулюванню спадкових відносин або частково. Галузеві акти стосуються виключно і прямо спадкових відносин або загалом, або окремих їх сфер (тобто виключно конкретних різновидів чи питань спадкування, за якими далі можна продовжувати градацію). Загальні акти містять положення щодо врегулювання спадкових відносин поряд з іншими питаннями, наприклад, розглядають їх в контексті цивільних відносин та ін. (Галущенко, 2005, с. 117–136). Відповідно, серед міжнародних нормативно-правових актів з питань спадкування з іноземним елементом за предметом регулювання і змістом можна виділити такі групи:

- загальні (консульські конвенції/договори між Україною та Китайською Народною Республікою (1992), Україною та Республікою Казахстан (1994), Україною та Італійською Республікою 2003 р. та ін.; договори між Україною і Республікою Молдова 1993 р. та між Україною та Республікою Грузія 1995 р. про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах, Договір між Україною та Республікою Узбекистан про правову допомогу та правові відносини у цивільних і сімейних справах 1998 р., Гаазька Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, 1961 р. тощо);

- галузеві (Гаазькі конвенції про право, що застосовується до спадкування майна померлих осіб, 1989 р., та про колізії законів, які стосуються форми заповітів, 1961 р., Вашингтонська конвенція про форму міжнародного заповіту 1973 р., Конвенція РЄ про запровадження системи реєстрації заповітів 1972 р. та ін.).

Для прикладу, серед двосторонніх галузевих міжнародних договорів про правову допомогу за участю України можна *виокремити* (Цибульська, 2020; Діковська, 2020, с. 15–17; Галущенко, 2005, с. 117–136): Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах 1992 р.; Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1993 р.; Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах (1993); Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р.; Договір між Україною і Естонською Республікою про правову допомогу та правові

відносини у цивільних та кримінальних справах 1995 р.; Договір між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах (1995); Договір між Україною та Монголією про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах 1995 р.; Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах (1995); Договір між Україною та Республікою Узбекистан про правову допомогу та правові відносини у цивільних і сімейних справах (1998); Угода між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво у цивільних справах 2000 р.; Договір між Україною і Соціалістичною Республікою В'єтнам про правову допомогу і правові відносини в цивільних і кримінальних справах 2000 р.; Договір між Україною і Чеською Республікою про правову допомогу і правові відносини у цивільних справах 2001 р.; Договір між Україною та Угорською Республікою про правову допомогу в цивільних справах 2001 р.; Угода між Україною та Грецькою Республікою про правову допомогу в цивільних справах 2002 р.; Договір між Україною та Румунією про правову допомогу та правові відносини в цивільних справах 2002 р.; Договір між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах 2003 р.; Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах 2003 р.; Договір між Україною та Республікою Болгарія про правову допомогу в цивільних справах 2004 р.; Угода між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах 2004 р.; Договір між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах 2008 р.; Договір між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну правову допомогу у цивільних та комерційних справах 2012 р.; Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу у цивільних і господарських справах 2012 р.; Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу та правові відносини у цивільних справах 2018 р.; Договір між Україною та Йорданським Хашимітським Королівством про взаємну правову допомогу у цивільних справах 2019 р. та ін.

Фактично Україна майже не бере участі у багатосторонніх (універсальних) міжнародних договорах, пов'язаних зі сферою спадкування, за винятком Гаазької конвенції про колізії законів, які стосуються форми заповітів, 1961 р. Протягом тривалого часу Україна надавала перевагу регіональному багатосторонньому регулюванню цієї сфери Конвенцією РЄ про запровадження системи реєстрації заповітів 1972 р. і насамперед Конвенцією СНД про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. (а саме Ч. 5 (ст. 44–50)). Але згідно із Законом України "Про зупинення дії та вихід з Конвенції

про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року" № 2783-IX (2022) 19 травня 2024 р. дія відповідних міжнародних домовленостей є припиненою для України у відносинах з усіма їх державами – учасниками (Лист Міністерства закордонних справ України, 2022).

Наразі для врегулювання цивільних (у т. ч. спадкових) відносин між державами – учасниками СНД застосовуються або інші багатосторонні міжнародні договори (Україна в них участі ніколи не брала), або двосторонні угоди (наприклад Консульський договір між Україною і Республікою Казахстан 1994 р. (ст. 17, 40, 44) та ін.

Варто зазначити, що в рамках загальної тенденції розвитку регулювання різних видів міжнародних публічно-правових і приватно-правових відносин, зокрема спадкових, ускладнених іноземним елементом, мають місце уніфікація і зміщення в площину багатостороннього регулювання (хоча наведений вище приклад і свідчить про інше). Але будь-яке міжнародне співробітництво держав у спеціальних/вузькопрофільних сферах, саме яким і є регулювання спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, передусім залежить від наявності та стану міждержавних відносин взагалі, і фактично є їх розвитком і поглибленням.

2. Вплив дипломатичних і консульських відносин між державами на окремі аспекти спадкових відносин з іноземним елементом

Внаслідок того, що здійснення представництва державними органами в міжнародних відносинах реалізується в рамках дипломатичного і консульського права, вони є підгалуззями права зовнішніх зносин, яке, своєю чергою, є галуззю міжнародного публічного права. У низці сфер саме консульське право пов'язане з міжнародним приватним правом, незважаючи на те, що консульські відносини між державами хоча і зберігають самостійний характер, проте переважно пов'язані з дипломатичними відносинами (*Енциклопедія міжнародного права*, 2017, с. 743). Як один з інструментів реалізації зовнішньої політики держави консульське право стосується передусім вирішення економічних і соціально-культурних проблем держави та її громадян на території держави перебування (Репецький, 2006, с. 6, 280; Балабанов, 2013; Крупеня, 2019; Турчин, 2018; Панов, 2015), тобто тією чи іншою мірою пов'язане зі спадковими відносинами, обтяженими іноземним елементом.

За даними Міністерства закордонних справ, станом на 1 грудня 2024 р. Україна має дипломатичні відносини зі 182 із 193 держав – членів ООН, а також Святим Престолом та Суверенним Мальтійським орденом; не підтримує дипломатичних відносин із 6 суверенними державами, внаслідок того, що вони не встановлені, зокрема з Бутаном, Кірибаті,

Науру, Папуа Нова Гвінея, Сомалі, Тонга. Крім того, Україна розірвала дипломатичні відносини із Сирією (30.06.2022), Північною Кореєю (13.07.2022), рф (24.02.2022); з Україною розірвали дипломатичні відносини Малі (04.08.2024) і Республіка Нігер (06.08.2024).

Окремо уточнимо, що через збройну агресію рф проти України і введення воєнного стану (Указ 64/2022, 2022) 24 лютого 2022 р. Україна розірвала дипломатичні відносини з рф, встановлені Протоколом 1992 р., але без розриву консульських відносин, що є можливим відповідно до п. 3 ст. 2 Віденської конвенції ООН про консульські зносини (*Vienna Convention on Consular Relations*, 1963). Консульські відносини були встановлені на підставі Консульської конвенції між Україною і російською федерацією 1993 р., в якій питанням спадкування присвячено ст. 17, 40, 44. На кінець 2024 р. Консульська конвенція між Україною і російською федерацією 1993 р. є чинною, але на розгляді у Верховній Раді України знаходиться "Проект Закону про припинення дії Консульської конвенції між Україною і російською федерацією" № 0231 (2023). Крім того, за інформацією МЗС України, функціонування закордонних дипломатичних установ України на території рф та діяльність дипломатичних установ рф на території України зупинено, а комунікація МЗС України з органами влади рф за посередництва третіх держав також не здійснюється (Лист Міністерства юстиції України, 2024).

Консульські конвенції (договори) є міжнародними договорами публічно-правового характеру, метою укладання яких є розвиток консульських зносин між державами для сприяння захисту прав та інтересів суб'єктів (фізичних та юридичних осіб), походженням з акредитуючої держави на території держави перебування (ст. 5 пп. *e*), *f*), *i*) Віденської конвенції ООН "Про консульські зносини" 1963 р.). У текстах двосторонніх консульських конвенцій (договорів) зазвичай конкретизуються функції консульських установ, у т. ч. пов'язані зі спадкуванням їх національними суб'єктами або дотичними питаннями (наприклад ст. 16 Консульської конвенції між Україною та Китайською Народною Республікою 1992 р.; ст. 17 Консульського договору між Україною та Республікою Казахстан 1994 р. та ін.).

Оскільки консульські конвенції (договори) насамперед входять до системи джерел права зовнішніх зносин, то в них окрема увага приділяється спадковому майну і податкам, з ним пов'язаним, як частині консульських імунітетів і привілеїв (з різними нюансами) консульських посадових осіб, консульських службовців і членів їх сімей, які проживають разом з ними (наприклад ст. 49, 51 Віденської конвенції ООН "Про консульські зносини" 1963 р.; ст. 40, 44 Консульського договору між Україною та Республікою Казахстан 1994 р.; ст. 34, 38, 42 Консульської конвенції між Україною та Китайською Народною Республікою 1992 р. та ін.).

"У межах міжнародного (міждержавного) публічного права є низка міжнародних договорів, які за своєю суттю спрямовані на регулювання приватно-правових відносин" (Мережко, 2010, с. 194),

повністю або частково. Тобто сфера спадкових відносин у контексті консульських конвенцій (договорів), умовно кажучи, розділяється на публічно-правовий напрям (пов'язаний з організацію роботи закордонної установи акредитуючої держави) і приватно-правовий напрям (пов'язаний з деякими організаційно-правовими аспектами спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом).

За відсутності або після розірвання консульських зносин між державами у міжнародній співпраці є практика взаємного надання допомоги з консульських питань, можливість якої передбачена у ст. 8 Віденської конвенції ООН "Про консульські зносини" 1963 р. Посередником може стати третя держава в наданні будь-яких або певних консульських послуг на підставі міжнародної домовленості. Зазначене посередництво може передбачатися міжнародним договором, укладеним заздалегідь, як-от Конвенція держав – членів Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ про взаємне надання допомоги з консульських питань (2022), або підписаним для врегулювання конкретних ситуацій (наприклад, коли Швейцарія виконувала відповідні функції у 2008 р. для Грузії в РФ та РФ в Грузії, для Ірану в Саудівській Аравії та Саудівської Аравії в Ірані 2016 р., для США у Венесуелі 2019 р. та ін.).

У Конвенції держав – членів Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ про взаємне надання допомоги з консульських питань (2022), у т. ч. і щодо спадкових відносин з іноземним елементом, у ст. 2 закріплено, що сторони (а саме Азербайджан, Грузія, Молдова, Україна) "за взаємною згодою, в кожному конкретному випадку, надають одна одній взаємну допомогу щодо захисту прав та інтересів громадян на території третіх держав, за згодою останніх, у разі відсутності у цих державах дипломатичних представництв та консульських установ однієї зі сторін".

Слід зауважити, що міжнародне зобов'язання відповідно до контексту ст. 5 Віденської конвенції ООН "Про консульські зносини" 1963 р. знайшло відбиття і на національному рівні в абз. 1 ст. 1 Консульського статуту України (1994), де зазначено, що завданням саме консульських установ є "захист за кордоном прав і законних інтересів України, юридичних осіб і громадян України", до речі, як і консульських установ інших держав щодо їх національних суб'єктів. Крім того, гл. XI "Нотаріальні дії" Консульського статуту України окрім іншого стосується заповідальних і спадкових питань.

3. Співвідношення окремих міжнародних публічно-правових аспектів з деякими національними організаційно-правовими вимогами прийняття спадщини й оформлення права на неї

Як зазначалося раніше, до системи джерел регулювання будь-якого виду міжнародних приватно-правових відносин, у т. ч. спадкових,

входять національні нормативно-правові акти (Михайлів, 2020a), які можуть містити положення, що спрощують або суттєво ускладнюють, навіть іноді унеможлиблюють, прийняття спадщини, обтяженої іноземним елементом, чи оформлення права на неї. Є доцільним розглянути цю тезу на прикладі України.

Відповідно до ст. 1221 Цивільного кодексу України (2003), місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця, якщо ж воно невідоме, то місце перебування або нерухомого майна чи його основної частини, або, за відсутності нерухомого майна, місце знаходження основної частини рухомого майна, з чим цілком співвідноситься зміст ст. 70–71 Закону України "Про міжнародне приватне право" 2005 р. (Довгерт, 2008; Килимник & Бровдій, 2018, с. 97–98; Михайлів, 2020b).

Згідно зі ст. 1269 п. 2 Цивільного кодексу України і п. 3 пп. 3.6 розділу II гл. 10 Наказу Міністерства юстиції України "Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України" № 296/5 (2012), заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто, як і заява про відмову від неї або про їх відкликання. Тобто у визначені у ст. 1270 Цивільного кодексу України строки або додані судом (ст. 1272) для запуску всієї процедури спадкування іноземний спадкоємець має або приїхати, щоб особисто долучитися до подачі заяви про відкриття спадщини в Україні; або особисто за кордоном звернутися до нотаріуса чи закордонної дипломатичної установи України для оформлення такої заяви (після чого належним чином оформлена заява надсилається поштою нотаріусу в Україну (що є важливим для обрахування строків).

Спочатку варто розглянути можливість на сьогодні особистої присутності іноземного спадкоємця в Україні (це стосується і його іноземного представника), це або його приїзд (у безвізовому режимі, а за відсутності такого між Україною і державою його громадянства/підданства – на підставі візи); або перебування на території України на підставі посвідки на постійне/тимчасове проживання.

Режим в'їзду іноземців в Україну, як і навпаки, залежить від держави громадянства подорожуючих, типу проїзних документів і може обмежуватися певними строками й умовами. Введення безвізового режиму є суто публічно-правовою сферою співробітництва держав і може відбутися двома шляхами: або на підставі укладених міжнародних договорів (наприклад Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз 2007 р. в редакції 2012 р., яка для громадян України почала застосовуватися з 11 червня 2017 р., Угоди між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про умови взаємних безвізових поїздок громадян 1993 р., Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Ісландії про спрощення оформлення віз 2013 р. та ін.); або національних нормативних актів (наприклад Указу Президента України "Про встановлення безвізового режиму для громадян Австралії, Нової Зеландії, Королівства

Бахрейн, Держави Кувейт, Султанату Оман, Королівства Саудівська Аравія" № 289/2020 (2020). Зокрема, візовий режим в'їзду в Україну застосовується до громадян Алжиру, Анголи, Ефіопії, Йорданії, Пакистану, Палестини, Сирії, Уганди, Філіппін, рф та ін. (з повним списком держав і режимами перебування на їх територіях можна ознайомитися на сайті Міністерства закордонних справ України (МЗС України, Подорожнім, 2019; МЗС України, Режим в'їзду іноземців до України за державами, 2019).

Варто окремо зазначити, що публічно-правові відносини між державами через різні зовнішні або внутрішні причини можуть як покращуватися, так і погіршуватися, що може суттєво змінювати підстави переміщення іноземців через їх кордони й умови перебування іноземців на їх територіях. Наприклад, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 692 "Про припинення дії Угоди між Урядом України і Урядом рф про безвізові поїздки громадян України і рф та застосування деяких міжнародних договорів України з рф" (2022, 17 червня), з 1 липня 2022 р. в'їзд в Україну всіх категорій громадян рф має здійснюватися виключно через міжнародні та міждержавні пункти пропуску через державний кордон на підставі попередньо отриманої в установленому законодавством України порядку відповідної візи.

Отже, певна процедурна вимога, суто цивільно-правового (приватно-правового) змісту і національного походження, опосередковано впливає на необхідність враховувати низку особливостей публічно-правового характеру, які, своєю чергою, можуть суттєво ускладнити, позбавити сенсу або навіть унеможливити з різних причин реалізацію, наприклад, спадкових прав іноземним спадкоємцем.

Тепер доречно розглянути деякі міжнародні та національні організаційно-правові особливості закріплення вимог до належного оформлення офіційних документів, виданих компетентними іноземними органами (у т. ч. до заповіту, свідоцтва про смерть, оформленої за кордоном заяви про прийняття спадщини в Україні, довіреності на представництво інтересів спадкоємця та ін.). Хоча зазначені питання зумовлено і певними публічно-правовими аспектами, вони зазвичай пов'язуються з "міжнародним спадковим правом" (або "спадковими відносинами в міжнародному приватному праві", або "спадковими відносинами з іноземним елементом") і "міжнародним приватним процесуальним правом" (або "міжнародним цивільним процесом" і "міжнародним нотаріальним правом", з огляду на легалізацію та апостилювання відповідних документів) як частиною міжнародного приватного права (Чубарев, 2008, с. 446–448; Фурса, 2010, с. 20–21; Довгерт & Кисіль, 2014, с. 446–448; Гайворонський, 2005; Гайворонський & Жушман, 2007; Жушман & Шуміло, 2011; Кузьменко, 2010; Г. Фединак & Л. Фединак, 2021).

У світовій практиці для надання юридичної сили документам, виданим уповноваженими органами або особами однієї держави і

таким, що підлягають пред'явленню в уповноважені органи іншої держави, застосовуються найчастіше два способи (формальні процедури щодо засвідчення підписів, підтвердження дійсності оригіналів документів тощо): консульська легалізація і проставлення апостиля, крім того, застосовується нотаріальне засвідчення перекладу без апостиля та ін. (Манько, 2004; Чередник, 2023).

У ст. 13 Закону України "Про міжнародне приватне право" (2005) закріплено, що для визнання дійсними документів, виданих уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, необхідна їх легалізація, якщо інше не передбачено. Йдеться про:

- Гаазьку конвенцію, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, 1961 р., але передбачає засвідчення апостилем офіційних документів, які будуть пред'являтися в Україні й видані в інших 126 державах-учасниках (зокрема, з 19 травня 2023 р. це положення діє щодо Азербайджану, Вірменії, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану). Слід звернути увагу, що у ст. 3 ч. 2 Гаазької конвенції 1961 р. надається пріоритет "простішій формі посвідчення документа", якщо це передбачено в двосторонніх договорах держав – учасниць цієї Конвенції або в їх національному законодавстві. Наприклад, зазначене положення може бути застосовано відповідно до Договору між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах 1995 р. (Сайт Гаазької конференції з міжнародного приватного права, 1961);

- Європейську конвенцію про скасування легалізації документів, складених дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами (1968), для 27 держав-учасниць (Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Республіка Кіпр, Латвія, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, рф, Румунія, Туреччина, Україна (є чинною для України з 6 квітня 2023 р.), Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція);

- чинні двосторонні міжнародні договори про правову допомогу та правові відносини у цивільних та інших справах, в яких передбачено використання документів з нотаріально засвідченим перекладом без апостиля (наприклад, з 19 травня 2024 р.: Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах (ст. 15), Договір між Україною та Республікою Узбекистан про правову допомогу та правові відносини у цивільних і сімейних справах (ст. 13); Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах (ст. 13);

- Конвенцію про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. та Протокол до неї 1997 р., яка є нечинною для України на підставі Закону України "Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах та Протоколу

до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року" № 2783-IX (2022), що фактично запустило застосування міжнародних договорів у зазначених вище пунктах.

Також необхідно зважати на Постанову Кабінету Міністрів України "Деякі питання прийняття на території України під час воєнного стану документів, виданих уповноваженими органами іноземних держав" № 107 (2023). Окрім того, в Наказі Міністерства юстиції України "Про затвердження Правил проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав" № 125/209/293/139/999/5 (2023) визначено перелік документів, які не підлягають проставлянню апостиля.

Щодо належного оформлення документів, виданих у країні для пред'явлення їх в інших державах, то це питання регулюється Постановою Кабінету Міністрів України "Про надання повноважень на проставлення апостиля, передбаченого Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів" № 61 (2003). Серед уповноважених в Україні на проставляння апостиля органів виокремимо Міністерство юстиції для сфери спадкових відносин (п. 1 абз. 4).

З огляду на вищезазначене, іноземцю або громадянину України, що проживає чи перебуває за її межами, у разі необхідності подавати на території України будь-які документи, пов'язанні зі спадкуванням, найкраще все ж таки звертатися до закордонних дипломатичних установ України для їх складання. Особливо це стосується оформлення документів, що потребують нотаріального посвідчення або складання/підписання в присутності нотаріуса і пред'явлення на території України (будь-то заява про прийняття спадщини, довіреності на представництво інтересів (спадкоємця, в суді тощо), заява про відмову від спадщини та ін.), адже в такому випадку документ відразу буде складений відповідно до національних нормативно-правових вимог, українською мовою, його не потрібно буде апостилювати або легалізувати, перекладати українською мовою та засвідчувати переклад (до речі, це стосується будь-яких держав світу, якщо документи будуть використовуватися на їх території).

Додатково необхідно звернути увагу на зносини (у т. ч. пов'язані із заповідальними і спадковими питаннями) у сфері державної реєстрації актів цивільного стану та нотаріату, виконання судових доручень, правової допомоги у цивільних справах, щодо яких співробітництво держав-учасниць може здійснюватися на підставі: Конвенції з питань цивільного процесу 1954 р.; Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1965 р.; Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах 1970 р. та ін.

У разі відсутності міжнародних договорів про правову допомогу в цивільних справах або неучасті держави у зазначених вище конвенціях співробітництво між національними судами та іншими компетентними органами відбувається на основі принципу взаємності

у відповідності з національним правом через дипломатичні канали (якщо вони є, про що йшлося раніше). Крім того, фактично унеможливує застосування положень більшості міжнародних договорів процесуального характеру припинення поштового сполучення між державами. Тобто в рамках тих чи інших процедурних і процесуальних дій, пов'язаних з приватно-правовими відносинами, у т. ч. спадковими, обтяженими іноземним елементом, мають взаємодіяти міністерства закордонних справ, закордонні установи держав або міністерства юстиції (у разі наявності та дії певних видів міжнародних договорів), але це не завжди можливо через певні міжнародні публічно-правові обставини.

Отже, стан дипломатичних відносин між державами, як міжнародна публічно-правова сфера, на перший погляд начебто безпосередньо не стосується сфери приватно-правових відносин, обтяжених іноземним елементом, тобто гіпотетично не впливає на спадкові відносини з іноземним елементом у широкому розумінні, але фактично, з практичної точки зору, може його суттєво ускладнити або взагалі зробити неможливим. Відповідно, приватним суб'єктам, причетним до спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, необхідно враховувати конкретні обставини не лише приватно-правового, а й публічно-правового характеру. Крім того, у разі відсутності чинних двосторонніх міжнародних договорів про надання правової допомоги в цивільних справах (відносинах) між державами, з якими пов'язані ті чи інші обставини в процесі спадкування, суб'єктам, причетним до спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, самотійно або із залученням фахівців необхідно з'ясовувати, положення яких багатосторонніх міжнародних договорів за участю означених держав можуть бути застосовані тощо.

Висновки

Наявність іноземного елемента, як характерної особливості міжнародного приватного права, і стрімке зростання кількості цивільних правовідносин (наприклад спадкових), ускладнених іноземним елементом, спонукає держави в рамках їх (публічно-правового) співробітництва створювати для приватних суб'єктів відповідні умови для реалізації ними різних видів цивільних прав, пов'язаних з юрисдикціями цих держав. Відповідно, "розв'язання проблем оптимізації приватних і публічних засад для забезпечення прав людини" полягає в їх "конструктивному поєднанні" (Юлдашев, 2004, с. 50).

Організаційно-правове забезпечення і регулювання спадкових відносин з іноземним елементом за походженням можна розділити на міжнародну і національну складові, які взаємодоповнюють і взаємозумовлюють одна одну, про що наочно свідчить система джерел міжнародного приватного права. В системі джерел, що регулюють приватно-правові відносини з іноземним елементом, поряд з іншими, превалююче місце займають міжнародні договори і національне законодавство. Як взаємопов'язані, вони опосередковують застосування один

одного і мають взаємний вплив з огляду на створення відповідних (як політичних, так і організаційно-правових) умов для реалізації фізичними особами спадкових прав, ускладнених іноземним елементом.

Загалом міжнародні договори як джерела регулювання спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, можна класифікувати або характеризувати за такими ознаками:

- територією дії (просторовою сферою) – універсальні та регіональні;
- кількістю учасників – багатосторонні та двосторонні;
- предметом регулювання – загальні та спеціальні (галузеві);
- змістом – повністю присвячені питанням спадкування чи частково (наприклад у контексті цивільних відносин, нотаріального засвідчення документів) та ін.

Спадкові відносини складаються із заповідальної та безпосередньо спадкової (у вузькому розумінні) сфер, а далі ще поділяються на спадкування за законом, за заповітом, при укладенні спадкового договору, які, своєю чергою, мають численні варіації з огляду на суб'єктів, об'єкти спадкування, особливості їх колізійного та матеріально-правового регулювання тощо. Внаслідок того, що спадкові відносини загалом й ускладнені іноземним елементом зокрема є різноманітними і багатокомпонентними, людство напрацювало значну кількість міжнародних та національних нормативно-правових актів для їх врегулювання не лише в приватно-правій сфері.

Окрім безпосередньо спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом (приватно-правового характеру), є сфери (публічно-правового характеру), які або опосередковано на них впливають, або є дотичними, але за певних умов можуть унеможливити реалізацію права на спадок для спадкоємця із самого початку, або звести нанівець результати переходу права власності на спадкову масу чи інші результати спадкування. Йдеться про консульські зносини між державами, що функціонально пов'язані із захистом прав та інтересів (у т. ч. спадкових) національних приватних суб'єктів у державі перебування; надання закордонними дипломатичними установами різних видів консульських послуг, які прямо стосуються спадкової сфери (наприклад засвідчення заяви про відкриття спадщини, про відмову від спадщини тощо); легалізацію і проставляння апостиля, для надання юридичної сили документам на території іноземної держави; можливість прибуття/перебування спадкоємця (або уповноваженої ним особи) на території держави знаходження спадкового майна або його частини, що іноді пов'язано з візовим режимом тощо.

Міжнародне співробітництво і суспільна відкритість (мобільність) у будь-яких сферах, у т. ч. і збільшення випадків виникнення спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, активно впливають на відповідні зміни в організаційно-правовому їх забезпеченні, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Сучасні реалії спонукають підходити комплексно до врегулювання приватно-правових

відносин, зокрема реалізації спадкових прав, обтяжених іноземним елементом, і все більше уваги приділяти публічно-правовим аспектам, з ними пов'язаним, а також враховувати і зважати на їх як позитивний, так і негативний вплив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

- Convention Abolishing the Requirement of Legalisation for Foreign Public Documents.* (1961). <https://assets.hcch.net/docs/b12ad529-5f75-411b-b523-8eebe86613c0.pdf>
- Farge, E. (2023, June 14). Global level of forced displacement climbs to record 110 million, UN says. Reuters. <https://www.reuters.com/world/global-level-forced-displacement-climbs-record-110-mln-un-2023-06-14/>
- UNHCR. (2024). *Ukraine Refugee Situation. Select location.* Operational Data Portal. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2024). *World Population Prospects 2024: Summary of Results.* https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_2024_wpp_2024_advance_unedited_0.pdf
- Vienna Convention on Consular Relations.* (1963). https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf
Акіменко, Ю., Белогубов, О., Мануїлова, К., Войтович, П., & Каненберг-Сандул, О. (2023). <i>Міжнародне публічне та приватне право сучасності.</i> Видавець Кошовий Б.-П.О.	Akimenko, Yu., Belogubov, O., Manuilova, K., Voitovich, P., & Kanienberh-Sandul, O. (2023). <i>International public and private law of the present.</i> Publisher Koshovyi B.-P.O.
Балабанов, К. (2013). <i>Дипломатична та консульська служба.</i> Ноулідж.	Balabanov, K. (2013). <i>Diplomatic and consular service.</i> Knowledge.
Ватрас, В. (2021). Міжнародні та національні джерела спадкового права: до питання про визначення змісту. <i>Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право</i> , (65). https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/19.pdf	Vatras, V. (2021). International and national sources of Inheritance Law: on the issue of defining the content. <i>Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law</i> , (65). https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/19.pdf
Гайворонський, В. (2005). <i>Міжнародне приватне право.</i> Юрінком Інтер.	Haivoronskyi, V. (2005). <i>International Private Law.</i> Yurinkom Inter.
Гайворонський, В., & Жушман, В. (2007). <i>Міжнародне приватне право.</i> Юрінком Інтер.	Haivoronskyi, V., & Zhushman, V. (2007). <i>International Private Law.</i> Yurinkom Inter.
Галущенко, Г. (2005). <i>Питання міжнародного приватного права у міжнародних договорах України про правову допомогу.</i> Юстініан.	Galushchenko, G. (2005). <i>Issues of private international law in international treaties of Ukraine on legal assistance.</i> Justinian.
Діковська, І. (2020). <i>Міжнародне спадкування у ЄС та Україні: напрями адаптації права України до права ЄС.</i> Алерта.	Dikovska, I. (2020). <i>International inheritance in the EU and Ukraine: directions of adaptation of Ukrainian law to EU law.</i> Alerta.
Довгерт, А. (2008). <i>Міжнародне приватне право. Науково-практичний коментар Закону.</i> Одиссей.	Dovgert, A. (2008). <i>International Private Law. Scientific and practical commentary on the Law.</i> Odyssey.
Довгерт, А., & Кисіль, В. (2014). <i>Міжнародне приватне право.</i> Алерта.	Dovgert, A., & Kysil, V. (2014). <i>International Private Law.</i> Alerta.
Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах (1993). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_604#Text	Agreement between Ukraine and the Republic of Moldova on legal assistance and legal relations in civil and criminal cases (1993). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_604#Text
Договір між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах (1995). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_627#Text	Agreement between Ukraine and the Republic of Latvia on legal assistance and legal relations in civil, family, labour and criminal cases (1995). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_627#Text

Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах (1995). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_542#Text	Agreement between Ukraine and the Republic of Georgia on legal assistance and legal relations in civil and criminal cases (1995). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_542#Text
Договір між Україною та Республікою Узбекистан про правову допомогу та правові відносини у цивільних і сімейних справах (1998). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/860_013#Text	Agreement between Ukraine and the Republic of Uzbekistan on legal assistance and legal relations in civil and family cases (1998). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/860_013#Text
Енциклопедія міжнародного права (Т. 2. Е-Л). (2017). Академперіодика.	Encyclopaedia of International Law (Vol. 2. E-L). (2017). Akademperiodyka.
Європейська конвенція про скасування легалізації документів, складених дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами (1968). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-68#Text	European Convention on abolition of legalization of documents drawn up by diplomatic agents or consular officials (1968). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-68#Text
Жушман, В., & Шуміло, І. (2011). <i>Міжнародне приватне право</i> . Право.	Zhushman, V., & Shumilo, I. (2011). <i>International Private Law</i> . Law.
Закон України "Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року" № 2783-IX (2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2783-20#Text	Law of Ukraine "On suspension of action and withdrawal from the Convention on legal assistance and legal relations in civil, family and criminal cases and the Protocol to the Convention on legal assistance and legal relations in civil, family and criminal cases of January 22, 1993" No. 2783-IX (2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2783-20#Text
Закон України "Про міжнародне приватне право" № 2709-IV (2005). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text	Law of Ukraine "On International Private Law" No. 2709-IV (2005). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text
Кармаза, О. (2006). <i>Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві</i> . (Дис. канд. юр. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка).	Karmaza, O. (2006). <i>Inheritance in modern international private law</i> . (PhD thesis Taras Shevchenko National University of Kyiv).
Килимник, І., & Бровдій, А. (2018). <i>Міжнародне приватне право</i> . Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова.	Kylymnyk, I., & Brovdiy, A. (2018). <i>International Private Law</i> . O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv.
Конвенція держав-членів Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ про взаємне надання допомоги з консульських питань (2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/886_001-22#n2	Convention of member states of the Organization for democracy and economic development – GUAM on mutual assistance in consular issues (2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/886_001-22#n2
Конвенція про запровадження системи реєстрації заповітів (1972). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_678#Text	Convention on the introduction of the will registration system (1972). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_678#Text
Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів (1961). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text	Convention on the conflicts of laws concerning the form of wills (1961). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text
Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (1993). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text	Convention on legal assistance and legal relations in civil, family and criminal cases (1993). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text
Консульська Конвенція між Україною та Китайською Народною Республікою (1992). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_013#Text	Consular Convention between Ukraine and the People's Republic of China (1992). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_013#Text
Консульський Договір між Україною та Республікою Казахстан (1994). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398_024#Text	Consular Agreement between Ukraine and the Republic of Kazakhstan (1994). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398_024#Text

Крупеня, І. (2019). <i>Дипломатична та консульська служба</i> . КиМУ.	Krupenia, I. (2019). <i>Diplomatic and consular service</i> . KyIU.
Кузьменко, С. (2010). <i>Міжнародне приватне право</i> . ЦУЛ.	Kuzmenko, S. (2010). <i>International Private Law</i> . CUL.
Кулак, Н. (2017). Аналіз джерел правового регулювання міжнародного спадкового права. <i>Національний юридичний журнал: теорія і практика</i> . http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/6/part_2/34.pdf	Kulak, N. (2017). Analysis of sources of legal regulation of international inheritance law. <i>National Legal Journal: Theory and Practice</i> . http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/6/part_2/34.pdf
Лист Міністерства закордонних справ України "Щодо припинення дії міжнародного договору" № 72/11-612/1-81401 (2022). https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8140321-22#Text	Letter of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine "Regarding the termination of the international treaty" No. 72/11-612/1-81401 (2022). https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8140321-22#Text
Лист Міністерства юстиції України № 4/12.1.1/32-24 (2024). https://ips.ligazakon.net/document/MUS39012	Letter of the Ministry of Justice of Ukraine No. 4/12.1.1/32-24 (2024). https://ips.ligazakon.net/document/MUS39012
Манько, Д. (2004). Юридичні документи та їх легалізація. <i>Актуальні проблеми держави і права</i> . http://www.apdp.in.ua/v22/09.pdf	Manko, D. (2004). Legal documents and their legalization. <i>Actual problems of the state and law</i> . http://www.apdp.in.ua/v22/09.pdf
Мережко, О. (2010). <i>Проблеми теорії міжнародного публічного та приватного права</i> . Юстиніан.	Merezhko, O. (2010). <i>Problems of the theory of international public and private law</i> . Justinian.
Мироненко, І. (2013). <i>Міжнародне приватне право</i> . Алерта.	Myronenko, I. (2013). <i>International Private Law</i> . Alerta.
Михайлів, М. (2020a). Національне законодавство як джерело правового регулювання міжнародних спадкових відносин. <i>Науковий вісник публічного та приватного права</i> , (3). https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3401/1/%D0%BC%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D1%96%D0%B2%20%282%29.pdf	Mykhailiv, M. (2020a). National legislation as a source of legal regulation of international inheritance relations. <i>Scientific bulletin of public and private law</i> , (3). https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3401/1/%D0%BC%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D1%96%D0%B2%20%282%29.pdf
Михайлів, М. (2020b). Особливості правового режиму спадкування в міжнародному приватному праві. <i>Право і суспільство</i> , (4), 292–301. http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/4_2020/44.pdf	Mykhailiv, M. (2020b). Peculiarities of the legal regime of inheritance in international private law. <i>Law and society</i> , (4), 292–301. http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/4_2020/44.pdf
Міністерство закордонних справ України. (2019, 23 жовтня). Подорожнім. 2) Країни світу: режим в'їзду громадян України. https://mfa.gov.ua/podorozhchim/krayini-svitu-poperedzhennya-ta-poradirezhim-vyizdu	Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (2019, October 23). To travellers. 2) Countries of the world: entry regime for citizens of Ukraine. https://mfa.gov.ua/podorozhchim/krayini-svitu-poperedzhennya-ta-poradirezhim-vyizdu
Міністерство закордонних справ України. (2019, 23 жовтня). Режим в'їзду іноземців до України за державами. Інформація щодо режиму в'їзду іноземців в Україну (за державами громадянства подорожуючих та типами проїзних документів) станом на 08.06.2023. https://mfa.gov.ua/consul/foreigners/entry-and-stay/rezhim-vyizdu-inozemciv-do-ukrayini-za-derzhavami	Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (2019, October 23). The regime of entry of foreigners to Ukraine by states. Information on the regime of entry of foreigners into Ukraine (by countries of citizenship of travellers and types of travel documents) as of 08.06.2023. https://mfa.gov.ua/consul/foreigners/entry-and-stay/rezhim-vyizdu-inozemciv-do-ukrayini-za-derzhavami
Міністерство закордонних справ України. (2019, 29 жовтня). Українська громада в країнах світу. https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu	Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (2019, October 29). The Ukrainian community in the countries of the world. https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu
Наказ Міністерства юстиції України "Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України" № 296/5 (2012). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text	Order of the Ministry of Justice of Ukraine "On approval of the Procedure for notarial acts by notaries of Ukraine" No. 296/5 (2012). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text

Наказ Міністерства юстиції України "Про затвердження Правил проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав" № 125/209/293/139/999/5 (2023). https://ips.ligazakon.net/document/RE39534	Order of the Ministry of Justice of Ukraine "On approval of the Rules for affixing an apostille on official documents intended for use on the territory of other states" No. 125/209/293/139/999/5 (2023). https://ips.ligazakon.net/document/RE39534
Панов, А. (2015). <i>Дипломатична і консульська служба</i> . Аутдор-Шарк.	Panov, A. (2015). <i>Diplomatic and consular service</i> . Outdoor-Shark.
Постанова Кабінету Міністрів України "Деякі питання прийняття на території України під час воєнного стану документів, виданих уповноваженими органами іноземних держав" № 107 (2023). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2023-%D0%BF#Text	Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Some issues of accepting documents issued by authorized bodies of foreign states on the territory of Ukraine during martial law" No. 107 (2023). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2023-%D0%BF#Text
Постанова Кабінету Міністрів України "Про надання повноважень на проставлення апостиля, передбаченого Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів" № 61 (2023). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2003-%D0%BF#Text	Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On granting powers to affix the apostille provided for by the Convention abolishing the requirement of legalization of foreign official documents" No. 61 (2023). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2003-%D0%BF#Text
Постанова Кабінету Міністрів України "Про припинення дії Угоди між Урядом України і урядом російської федерації про безвізові поїздки громадян України і російської федерації та застосування деяких міжнародних договорів України з російською федерацією" № 692 (2022, 17 червня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-2022-%D0%BF#Text	Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On termination of the Agreement between the Government of Ukraine and the government of the russian federation on visa-free travel for citizens of Ukraine and the russian federation and the application of certain international treaties of Ukraine with the russian federation" No. 692 (2022, June 17). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-2022-%D0%BF#Text
Проект Закону про припинення дії Консульської конвенції між Україною і російською федерацією № 0231 (2023). https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43085	Draft Law on termination of the Consular Convention between Ukraine and the russian federation No. 0231 (2023). https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43085
Протокол до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року (1997). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_018#Text	Protocol to the Convention on legal assistance and legal relations in civil, family and criminal cases of January 22, 1993 (1997). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_018#Text
Пуртова, А. (2022). Міжнародні договори у системі джерел правового регулювання консульської діяльності. <i>Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право</i> , (69). http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254989/252090	Purtova, A. (2022). International treaties in the system of sources of legal regulation of consular activities. <i>Uzhhorod National University Herald. Series: Law</i> , (69). http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254989/252090
Репецький, В. (2006). <i>Дипломатичне і консульське право</i> . Знання.	Repetskyi, V. (2006). <i>Diplomatic and consular law</i> . Znannia.
Сайт Гаазької конференції з міжнародного приватного права. (1961). Статус Гаазької Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів. https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/print/?cid=41	The website of the Hague Conference on private international law. (1961). Status of the Hague Convention abolishing the requirement of legalization of foreign official documents. https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/print/?cid=41
Турчин, Я. (2018). <i>Дипломатична та консульська служба</i> . Вид-во "Львівської політехніки".	Turchyn, Ya. (2018). <i>Diplomatic and Consular Service</i> . Lviv Polytechnic Publishing House.
Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз (2007). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_850#Text	Agreement between Ukraine and the European Community on the simplification of visa registration (2007). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_850#Text
Угода між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про умови взаємних безвізових поїздок громадян (1993). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_017#Text	Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the Socialist Republic of Vietnam on the conditions of mutual visa-free travel for citizens (1993). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_017#Text

Указ Президента України "Про встановлення безвізового режиму для громадян Австралії, Нової Зеландії, Королівства Бахрейн, Держави Кувейт, Султанату Оман, Королівства Саудівська Аравія" № 289/2020 (2020). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289/2020#Text	Decree of the President of Ukraine "On the establishing a visa-free regime for citizens of Australia, New Zealand, the Kingdom of Bahrain, the State of Kuwait, the Sultanate of Oman, and the Kingdom of Saudi Arabia" No. 289/2020 (2020). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289/2020#Text
Указ Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" № 64/2022 (2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text	Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine" No. 64/2022 (2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
Указ Президента України "Про Консульський статут України" № 127/94 (1994). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text	Decree of the President of Ukraine "On the Consular Statute of Ukraine" No. 127/94 (1994). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text
Фединяк, Г., & Фединяк, Л. (2021). <i>Міжнародне приватне право</i> . Алєрта.	Fedyniak, H., & Fedyniak, L. (2021). <i>International Private Law</i> . Alerta.
Фурса, С. (2010). <i>Міжнародний цивільний процес України</i> . КНТ.	Fursa, S. (2010). <i>International Civil Procedure of Ukraine</i> . KNT.
Цибульська, О. (2020). <i>Міжнародне спадкове право: актуальний вектор дослідження</i> . https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/38347698-431c-4134-be11-9307a95cc0c0/content	Tsybulska, O. (2020). <i>International inheritance law: a current research vector</i> . https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/38347698-431c-4134-be11-9307a95cc0c0/content
Цибульська, О. (2023) <i>Міжнародне сімейне та спадкове право</i> . Видавець Кошовий Б.-П.О. https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstream/s/99618a86-7d34-4e20-a510-02508658bff7/content	Tsybulska, O. (2023) <i>International family and inheritance law</i> . Publisher Koshovyi B.-P.O. https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstream/s/99618a86-7d34-4e20-a510-02508658bff7/content
Цивільний кодекс України, № 435-IV (2003). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text	Civil Code of Ukraine, No. 435-IV (2003). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
Чередник, Р. (2023). Апостилювання як форма легалізації документів. <i>Право і суспільство</i> , (6). http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/6_2023/73.pdf	Cherednyk, R. (2023). Apostillation as a form of document legalization. <i>Law and society</i> , (6). http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/6_2023/73.pdf
Чубарєв, В. (2008). <i>Міжнародне приватне право</i> . Атіка.	Chubariev, V. (2008). <i>International Private Law</i> . Attica.
Юлдашев, О. (2004). <i>Міжнародне приватне право: Теоретичні та прикладні аспекти</i> . МАУП.	Yuldashev, O. (2004). <i>International Private Law: Theoretical and Applied Aspects</i> . IAPM.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин з державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів і редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою..

Автор не отримував прямого фінансування для цього дослідження.

Голубева, В. (2025). Міжнародно-правові особливості реалізації спадкових відносин. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Серія. Юридичні науки, 2(139), 50–71. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(139\)05](https://doi.org/10.31617/3.2025(139)05)

Надійшла до редакції 27.12.2024.

Прийнято до друку 03.05.2025.

Публікація онлайн 11.06.2025.